

MIRAN ŠPELIČ
Prešernov trg 4
Ljubljana

UDK 161.201.4.073:129.073

TOPOS EMBRIOGENEZE PRI MARKU AVRELIJU IN JUSTINU

Antična filozofija ni bila izgnana v obnebjne gole spekulacije, ampak je spodbude za svoje miselne procese pogosto jemala iz vsakdanjega življenja in jih potem s prodornostjo duha nanašala na lastne resničnosti. S pravico jih smemo imenovati "orodja" filozofije. Je potrebno kaj več kot omeniti Platonovo votlino? V pričujočem članku se bomo ustavili ob embriogenezi, razvoju človeškega zarodka do rojstva. Za izhodišče svojim mislim sta ga vzela dva sodobna filozofa cesarske dobe, stoik Mark Avrelij in kristjan Justin. Čeprav so to "orodje" uporabili tudi drugi misleci v starem veku¹, smo se odločili za natančnejšo analizo le teh dveh, ki sta bila sodobnika in tako otroka istega časa, a na dokaj različnih stališčih.

Preden pa se lotimo podrobnejše analize besedil, v katerih srečamo omenjeni topos embriogeneze, je primerno, da vsaj na kratko umestimo oba avtorja in tudi sam problem razvoja človekovega zarodka.

1. Mark Avrelij – filozof na prestolu

Ne le zgodovina, tudi sam nam je povedal nemalo stvari o sebi. Prva knjiga njegovega Dnevnika je polna blagih misli na ljudi, ki so ga spremljali na njegovi življenjski poti od rojstva, leta 121, do trenutka, ko je pisal to delo. Še posebej hvaležno se spominja vseh, ki so skrbeli za njegovo vzgojo, tako sorodnikov, ki so skušali zapolniti vrzel po zgodnji smrti njegovega očeta, kot vzgojiteljev, ki jim dolguje tolikšno razgledanost, in končno tudi bogov, ki se jim zahvaljuje za vse.

Kot posinovljenec cesarja Antonina Pija je po njegovi smrti zavladal in se na prestolu izkazal kot dober vladar, vojskovodja in filo-

¹ Med njimi velja izpostaviti morda Filona, h kateremu se bomo še vrnili za kratko omembo, pa Hrizipa, Seksta Empirika in Aleksandra Afrodisijskega; vendar pa razen Filona nihče od njih ne razvije misli v podobno globino kot izbrana avtorja.

zof. Krotil je upore, zavračal vpade, ob vsem tem pa ni pozabil na filozofijo, s katero se je tolažil tudi v vojaškem taboru, verjetno blizu današnjega Dunaja, kjer je leta 180 umrl².

Že od mladosti je bil Mark domač s filozofijo. Ne le šola, tudi njegova osebna naravnost ga je silila k razmišljanju. Zgodovine filozofije ga prištevajo med velika imena mlajše stoe, ki ni filozofska šola v strogem pomenu, ampak prej okvirna usmeritev, ki dopušča obilje osebne svobode. Tako je med vsemi antičnimi filozofi prav Mark Avrelij najbolj izkusil prisotnost in dostojanstvo drugega³. Pri tem se ni oziral ne na stan ne na rod. Vsak človek ima z njim skupen razum in božji delež⁴.

Včasih se zdi, da so njegove misli zelo blizu krščanstvu, zlasti takrat, ko poudarja človeško občestvenost in človekov privilegij, da ljubi celo tiste, ki ga žalijo⁵. Zelo dobro je ta odnos označil Constant Martha v svojem delu *Les moralistes sous l'empire romain*, kjer piše o Marku Avreliju v poglavju *L'Examen de conscience d'un empereur romain*: "Njegov duh ostaja zaprt v stoiški nauk, njegova duša pa se mu izmuzne in hoče onstran. Mark Avrelij ... sicer ni obogatil stoe z neko dogmo ..., a je s svojimi sicer še strogimi načeli razširjal svojo naravno nežnost... Iz nje je skušal narediti zakon ljubezni ... za ljudi in za božanstvo... Z njim je bila poganska filozofija privedena vse do meja krščanstva"⁶.

Mark Avrelij je bil blizu kristjanom na področju misli. V življenju pa ni bilo čisto tako. Čas njegovega vladanja so namreč zaznamovala preganjanja, ki nekako ne gredo v sklad z njegovim čutenjem vesoljnega bratstva. Zelo privlačna pa je hipoteza M. Sordi, ki jo navaja v uvodu svoje izdaje del Marka Avrelija G. Cortassa⁷. Razloge za prvo preganjanje v letih okrog 167 vidi M. Sordi v zavračanju državnega bogoslužja ob času stiske (kuga, lakota, vojska), zaradi katerega so bili kristjani deležni splošnega sovraštva in obtožb. Kot vzrok za drugo, bolj sistematično preganjanje v letih okrog 177 pa ponuja bliskovito širjenje montanizma, asketsko rigoristične sekte iz Frigije, ki je zavračala sodelovanje z državo, služenje v vojski in opravljanje javnih služb. Ker Mark Avrelij s svoje vladarsko filozofske distance ni bil sposoben razlikovati skrajna stališča montanistov od splošnih krščanskih pogledov, ki so zagovarjali lojalnost do države, je

² Cf. M. Avrelij, *Dnevnik*, 21 ss.

³ Cf. *Histoire de la philosophie I* (Enc. de la Pleiade), 860.

⁴ Cf. M. Avrelij, *Dnevnik*, II, 1.

⁵ Cf. B. Romeyer, *La philosophie chrétienne*, 96.

⁶ C. Martha, *Les moralistes sous l'empire romain*, 97.

⁷ M. Sordi, Le polemiche intorno al cristianesimo nel II secolo e la loro influenza sugli sviluppi dello politico imperiale verso la Chiesa, in: *Rivista di storia della Chiesa in Italia XVI* (1962) 1 ss.

začel s preganjanji, ki pa so se hitro umirila. Ena od žrtev teh preganjanj je bil tudi krščanski filozof Justin.

2. Justin – filozof na morišču

Mučenec Justin je gotovo najpomembnejši apologet 2. stoletja. Rodil se je okrog leta 100 v poganski družini v palestinskem mestu Flavia Neapolis, prej Sihem, zdaj pa Nablus. V želji spoznati resnico je obhodil mnogo tedanjih filozofskih šol, stoiško, peripatetično, neopitagorejsko, neoplatonsko. Stoiški učitelj mu ni znal razložiti pojma boga, peripatetik se mu je zameril, ker je zahteval vnaprejšnje plačilo, neopitagorejec pa je zahteval goro predznanja. Edino platonik ga je zadržal dlje časa, dokler mu ni na sprehodu ob morski obali neznan stari priporočil preroke, ki da so vse prav napovedali. Branje Svetega pisma in junaški prezir, s katerim so kristjani sprejemali smrt, sta ga pripeljala h krščanstvu. Po spreobrnjenju, ki se je dogodilo verjetno v Efezu, se je posvetil obrambi krščanstva. Kot potujoči filozof je oznanjal evangelij in se končno naselil v Rimu. Tam je po običaju filozofov odprl šolo. S svojim učenjem pa si je nakopal zavist in nasprotovanje cinika Krescenta. Ta je po javni debati, ki ga je tako močno zmedla, da se naslednje javne debate pred cesarjem sploh ni hotel udeležiti, ovadil Justina pri oblasteh. Obtožen je bil pred prefektom Junijem Rustikom⁸ in obglavljen še s šestimi svojimi učenci leta 165, kar nam poroča dokument o procesu⁹.

Evzebij v svoji Cerkveni zgodovini našteva osem Justinovih del, a so prišla do nas samo tri: dve Apologiji in Dialog z Judom Trifonom.

V prvi Apologiji, ki jo je naslovil na cesarja Antonina Pija in njegovo družino (med drugimi tudi na Marka Avrelija), prosi cesarja, naj se osebno zavzame za kristjane in naj jih sodi osebno, da ne bi prišlo do krivičnih obtožb iz osebnega sovraštva. V prvem delu graja uradni odnos do kristjanov, ki jih je mogoče tožiti že zaradi imena, ki samo na sebi ne more biti dokaz za krivdo ali nedolžnost. V drugem delu pa se loti zagovora krščanske vere, ki jo natančno popiše in s tem želi uničiti govornice in natolcevanja množic. Hkrati pa nam je s tem na verodostojen način orisal teologijo svojega časa.

Drugo Apologijo je naslovil na senat in rimsko ljudstvo. Njen povod je bila usmrtitev treh kristjanov. Tokrat je hotel Justin vplivati neposredno na javno mnenje in odgovoriti tudi na nekaj ugovorov, ki so se mogli postaviti po prvi Apologiji. Krivcev za preganjanja ne išče med ljudmi, ampak obtoži demone, ki sovražijo resnico in krepost. Kristjanom pa to samo še pomaga, da pokažejo vzvišenost svoje vere.

⁸ Mark Avrelij ga občeuduje v I, 7.

⁹ *Martyrium S. Justini et sociorum*. Slov. prevod v: F.Ks. Lukman, *Kristusovi pričevalci*, 66–70.

V Dialogu z Judom Trifonom pa po orisu svoje življenjske poti, ko je prek filozofije in judovskih svetih knjig prišel do krščanstva, razloži krščanski pogled na Staro zavezo in upraviči češčenje Kristusa kot Boga.

Justin je bil po naravi filozof, ki je postal kristjan in ne obratno. Svoje filozofije se ni sramoval in kulture, v kateri je odrasel, ni preziral ali nanjo gledal kot na strašilo. Drugim filozofijam ni očital neresnice, pač pa jih je sprejemal kot začetnice in predhodnice, ki še niso mogle spoznati vse resnice, ker so nastale prej. So pa zato po svojih močeh iskale delčke te iste resnice, ki se po razodetju božje besede v Jezusu Kristusu še bolj sveti. Pomenljiva je njegova misel: "Kristjani so vsi, ki so živeli po besedi, čeprav so jih imeli za brezbožce, med Grki na primer Sokrat in Heraklit in njima podobni"¹⁰. To misel je naslovil tudi na Marka Avrelija.

3. Embriogeneza v pojmovanju starih

V starem veku so dokaj različno pojmovali vlogo staršev pri spočetju novega življenja. V grobem sta obstajali dve mišljenji. Po prvem sta oče in mati prispevala enak delež¹¹, drugo pa je bilo dualistično in se je spet cepilo na dva dela. Nekateri so glavno vlogo pripisovali materi, moški naj bi prispeval le $\theta\epsilon\rho\mu\omicron\varsigma\ \acute{\alpha}\tau\mu\omicron\varsigma$ ¹². Večina teh pa je menila, da je dejaven pri nastajanju novega življenja le oče, ki naredi in prispeva seme, mati pa samo da na voljo ugoden prostor ($\tau\acute{o}\pi\omicron\varsigma$) za razvoj in rast. To mnenje srečamo že pri Ajshilu¹³. Dokončno pa ga je utemeljil in s svojo avtoriteto uveljavil Aristotel, ki v svojem hilemorfizmu ženski pripiše samo pasivno snov, moškemu pa aktivno obliko¹⁴. Vse kaže, da je imel podobno mišljenje tudi Mark Avrelij.

4. Iz Dnevnika Marka Avrelija

Tema razvoja zarodka se je Marku zapisala v deseti knjigi njegovih misli. O kontekstu je težko govoriti, saj so se cesarju misli zapisovale, kakor so pač prihajale. Neposredni kontekst pa vendarle nakazuje, v kakšnem miselnem okolju se je Marku porodila primera o porajanju.

¹⁰ I Apol. 46,3.

¹¹ Enak delež pri spočetju otroka so zagovarjali Parmenid, Empedokles in Hipokrat. Cf. Lesky-Waszink. *Embryologie v: RAC* 4, 1228–45.

¹² To je menil npr. Diogen Laertij. Cf. *RAC* 4, ibid.

¹³ *Evm.* 658.

¹⁴ Aristoteles. *De generatione animalium* 768a 5 ss.

Dve misli nazaj se sprašuje o hegemoniku, vrhu svoje duše, in ve o njem povedati le, kaj ni; kaj pa je, ostaja zanj skrivnost. Tik pred obravnavano mislijo govori o zakonu, ki je gospodar vsega in ne trpi ubežnikov. Misel, ki neposredno sledi, pa prikaže zgodovino kot nenehno ponavljanje istega le z različnimi akterji, zato si ne zasluži čudenja.

Zdaj pa si поблиže oglejmo 26. misel desete knjige. Literarno je ta drobec skrajno dovršen in če že ne odraža namena besedne arhitekture, pa odseva čudovito urejenost duha, ki je bil sposoben oblikovanja take misli. Besedilo se glasi:

1 Ko je *moški* spustil seme v maternico, je odšel in potem drug vzrok prevzame delovanje in dovrši zarodek; kakšno *čudo*, in to iz česa!

2 Znova je spustil *otrok* hrano skozi požiralnik in potem drug vzrok prevzame delovanje in izdela spoznavanje, nagon in življenje nasploh pa pogum in drugo; kolikšna in kakšna *čuda*!

3 Opazovati te reči, ki nastajajo tako na skrivnem, in videti sile, ki to *preoblikujejo*, je mogoče le na tak način, kakor vidimo *silo*, ki teži navzdol, in *tisto*, ki dviga kvišku, ne sicer z očmi, pa *zato* nič manj jasno¹⁵.

V tej tako kratki misli že lahko spoznamo mojstrsko obvladovanje stila. Iz nje lahko namreč izluščimo kar dva paralelizma. V prvem delu (v. 1–2) je le-ta zelo očiten, saj se ponovijo vse stavčne enote: snov, telesni del, glagol ἀφίημι, izraz καὶ λοιπὸν ἄλλη αἰτία παραλαβοῦσα, glagol narediti in izraz čudenja z relativnimi zaimki. Drugi paralelizem je kar malce v senci prvega. Najdemo ga v drugem delu misli (v. 3). Ima pravzaprav le dva elementa, ταῦτα ... γινόμενα, ki odgovarja τὴν δύναμιν, in glagol θεωρεῖν, ki ustreza glagolu ὁρᾶν.

V prvih dveh stavkih nam Mark prikaže primer iz človekovega življenja. S paralelizmom ga samo še podkrepi in potrди. To je tudi odličen pripomoček, da si laže zapomnimo misel, na kateri namerava avtor graditi. V zadnjem stavku pa nas s pomočjo primerjave, ki jo spet izpelje v obliki paralelizma, privede do sklepa. V njem uporabi primer iz fizike, s katerim pa nikakor ne banalizira. Vedeti namreč

¹⁵ Navajam rahlo predelan Sovretov prevod. Besede v poševnem tisku nimajo neposredne ustreznice v originalu in so na neki način že komentar besedila. Originalno besedilo po izdaji Marci Aurelii Antonini, *Ad se ipsum libri XII* (ed. Joachim Dalen), Leipzig (Teubner) 1979, se glasi:

¹ Σπέρμα εἰς μήτραν ἀφείς ἀπεχώρησε καὶ λοιπὸν ἄλλη αἰτία παραλαβοῦσα ἐργάζεται καὶ ἀποτελεῖ βρέφος: ἐξ οἴου οἴου.

² πάλιν: τροφήν διὰ φάρυγγος ἀφήκε καὶ λοιπὸν ἄλλη αἰτία παραλαβοῦσα αἰσθησιν καὶ ὄρμην καὶ τὸ ὄλον ζῶην καὶ ῥώμην καὶ ἄλλα, ὅσα καὶ οἷα ποιεῖ.

³ ταῦτα οὖν ἐν τοιαύτῃ ἐγκαλύψει γινόμενα θεωρεῖν καὶ τὴν δύναμιν οὕτως ὁρᾶν, ὡς καὶ τὴν βρίθουσαν καὶ τὴν ἀνωφερῆ ὁρώμεν, οὐχὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἐναργῶς.

moramo za njegovo stoiško ozadje, kjer je fizika nekaj temeljnega. Z logiko jo razlaga in posreduje, da bi končno iz obojega izpeljal moralni sklep. Tega lahko v tem odlomku le zaslutimo. V sklepu pa tudi najdemo ključni izraz, brez katerega bi misel ostala nedorečena in okrog katerega se vse suče: ἐγνάλυψις, skrivni kraj. In kakšen je ta sklep? *V kozmosu in v človeku delujejo take sile, ki povzročajo spremembe v gibanju (μεταβολαὶ κινήσεως) ali razvoju, nevidne našim očem, vendar smo kljub temu o njihovem obstoju trdno prepričani.* Gre torej za priznanje skrivnosti, o kateri pa Mark ne ve ali noče vedeti dosti niti je noče utemeljevati ali razlagati. Včasih samo ji reče Usoda¹⁶.

To je morda še najbolj razvidno iz konteksta. Čeprav je ta, kot smo omenili, zelo ohlapen, vendar že sama postavitev podobe embriogeneze nakazuje, kako je Mark vrednotil dogajanje okrog sebe. Po eni strani ohranja stoiško-epikurejski *nil mirari* v soočenju s človeško zgodovino, ki ne prinaša bistvenih novosti. Vse, kar je, je že bilo in še bo. Pač pa ohranja spoštljivo začudenje pred nespremenljivim zakonom življenja, tisto silo, ki deluje nevidno, a zato nič manj očitno. Ta zakon, ki mu ni mogoče ubežati in ki se razodeva v neprestanih ponavljanih človeške zgodovine, odkriva s svojim neopredeljivim hegemonikom in ga pač skuša svobodno sprejeti.

5. Iz Justinove Apologije

Če je bil Mark Avrelij arhitekt vsake posamezne misli, pa je Justin gledal tudi na oblikovanje celote. Njegova Apologija je namreč delo, ki spoštuje vse kanone antične retorike. To seveda ne pomeni, da je zanemarjal detalje; tudi v tem se izkaže kot mojster misli in besede. Primera embriogeneze je vključena v kontekst smrti in verovanja v večno življenje. Najprej Justin pokaže na splošno sprejeto dejstvo, da vsakdo umre, celo kralji. V ljudskem verovanju in filozofiji pa poišče tudi dokaze za nekakšno življenje tudi po smrti. To se odvija na zgolj duhovni ravni. Zdaj mora narediti preskok v območje krščanskega verovanja v telesno vstajenje. Tu si pomaga s primero embriogeneze.

Oglejmo si besedilo iz njegove Prve apologije:

19,1-4

1 In ko bi kdo skrbno preudarjal: kaj bi se mu zdelo še bolj neverjetno, kot če bi ne bili v telesu in bi kdo zagovarjal možnost, da iz neke drobne kapljice človeškega semena nastanejo kosti, kite in meso, oblikovano v podobo, kakršno vidimo.

2 Naj predpostavimo zdaj tole. Ko bi vi ne bili takšni, kot ste, niti rojeni iz takšnih in bi vam nekdo pokazal človeško seme in naslikano podobo *človeka, zraven* pa trdil, da iz takšnega *drobca* nastane tolikšno *bitje*, ali bi mu ver-

¹⁶ Cf. *Dnevnik*, V.8.

jeli, preden bi to videli uresničeno? Nihče si *vam* ne bi drznil ugovarjati, *če bi rekli, da ne*.

3 Prav tako vas vklepa nevera, ker pač še niste videli mrtveca, ki bi vstal od mrtvih.

4 Vendar kakor sprva niste verjeli, da morejo iz majhne kaplje nastati tolikšni *ljudje, zdaj* pa vidite, da so nastali, prav tako premislite, da ni nemogoče, da bi razkrojena človeška telesa podobno kot seme, ki v zemlji razpade¹⁷, ob ugodnem trenutku na božji ukaz vstala od mrtvih in "oblekla neuničljivost" (1 Kor 15,53)¹⁸.

Čeprav je odlomek samovoljno vzet iz večjega dela, je videti v sebi zaokrožena organska celota, ki zmore obstati in posredovati pomen tudi izven širšega konteksta, saj ima dokaj močno notranjo zgradbo.

Najprej si oglejmo povezave med posameznimi stavki. Prvi in drugi sta napisana v očitnem paralelizmu, enako kot pri Marku Avreliju. Skoraj vsakemu izrazu prvega stavka ustreza izraz v drugem¹⁹. Povezava prvih dveh stavkov s tretjim je hijastična²⁰. Tretji in četrti stavek pa sta povezana z izrazom iz zadnjega dela²¹.

¹⁷ Vsejano seme kot podoba telesa, ki bo vstalo je ena osnovnih·metafor večnega življenja pri mnogih religijah. V evangeliju jo uporabi Jezus za napoved svoje smrti in vstajenja (*Jn* 12, 24–25)²⁴.

¹⁸ Prevod sem pripravil na osnovi izdaje S. Iustini, *Apologiae duae*, (ed. Gerardus Rauschen), Bonnae 1904. Originalno besedilo se glasi:

¹ Καὶ κατανοοῦντι τί ἀπιστότερον ἂν μᾶλλον δόξαι, ἢ εἰ ἐν σώματι μὴ ὑπῆρχομεν καὶ τις ἔλεγεν, ἐκ μικρᾶς τινος ῥανίδος τῆς τοῦ ἀνθρωπέου σπέρματος δυνατὸν ὄστέα τε καὶ νεῦρα καὶ σάρκας εἰκονοποιηθέντα, οἷα ὁρώμεν, γενέσθαι;

² ἔστω γὰρ νῦν ἐφ' ὑποθέσεως λεγόμενον: εἰ τις ὑμῖν μὴ οὔσι τοιούτοις μηδὲ τοιούτων ἔλεγε, τὸ σπέρμα τὸ ἀνθρώπειον δεικνὺς καὶ εἰκόνα γραπτῆν, ἐκ τοῦ τοιοῦδε οἴον τε γενέσθαι διαβεβαιούμενος, πρὶν ἰδεῖν γενόμενον ἐπιστεύσατε; οὐκ ἂν τις τολμήσειεν ἀντειπεῖν.

³ τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον διὰ τὸ μήπω ἑωρακέναι ὑμᾶς ἀναστάντα νεκρὸν ἀπιστία ἔχει.

⁴ ἀλλ' ὃν τρόπον τὴν ἀρχὴν οὐκ ἂν ἐπιστεύσατε ἐκ τῆς μικρᾶς ῥανίδος δυνατὸν τοιούτους γενέσθαι, καὶ ὁράτε γινομένους, τὸν αὐτὸν τρόπον λογίσασθε, ὅτι διαλυθέντα καὶ δίκην σπερμάτων εἰς γῆν διαχυθέντα τὰ ἀνθρώπεια σώματα κατὰ καιρὸν προστάξει θεοῦ ἀναστήναι καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδύσασθαι οὐκ ἄδύνατον.

¹⁹ κατανοοῦντι in τις ὑμῖν;

ἀπιστότερον in ἐπιστεύσατε;

εἰ ἐν σώματι ὑπῆρχομεν in εἴ ... μὴ οὔσι τοιούτοις μηδὲ τοιούτων;

ἔλεγεν in ἔλεγε;

τοῦ ἀνθρωπέου σπέρματος in τὸ σπέρμα τὸ ἀνθρώπειον;

ὄστέα τε καὶ νεῦρα καὶ σάρκας εἰκονοποιηθέντα in εἰκόνα γραπτῆν;

γενέσθαι in γενέσθαι.

²⁰ 1–2: ἀπιστότερον in πρὶν ἰδεῖν

3: μήπω ἑωρακέναι in ὑμᾶς ... ἀπιστία ἔχει.

21 ἀναστάντα in ἀναστήναι.

Take so torej notranje vezi tega odlomka. Vendar te ne obstajajo zgolj na ravni besednjaka. Tudi misli, ki jih besede izražajo so močno povezane. Odlomek sem namreč poskušal semiotično analizirati in tako izluščiti sporočilo, ujeta v umetniško obliko. S tem nikakor nočem podcenjevati vrednosti in lepote svobodne besede, ki je gotovo bolj privlačna kot suhi obrazci, ki nam jih posreduje taka analiza. Ti pa nam vendarle lahko pomagajo, da prodremo h koreninam misli.

Opazil sem, da se pogosto pojavljajo izrazi s pomenom *verjeti*, *moči in videti*. Označil sem jih z grškimi črkami Π (πιστεύω), Δ (δύναμαι) in Ι (ἰδεῖν). Pogost je tudi glagol γενέσθαι, ki označuje dve spremembi: σπέρμα – σῶμα, ki sem jo poimenoval Σ-Σ in σῶμα – ἀφθαρσία, ki sem jo označil s Σ-A. Pomembne so še nikalnice, zato sem vsako zanikanje označil z *, logični sklep z →, paralelo pa z ||. Obrazci, razvrščeni po stavkih, torej izgledajo takole.

1: *Π Δ Σ-Σ.

2: *Π Σ-Σ. Ι Σ-Σ. (→ Π Σ-Σ.)

3: *Ι Σ-A. → *Π Σ-A.

4: *Π Δ Σ-Σ. Ι Σ-Σ. Σ-Σ || Σ-A. → Δ Σ-A.

Če je prejšnja analiza pokazala dovršen paralelizem med prvima stavkoma, pa ta kaže, da je v drugem stavku narejen korak naprej. Od nevere v možnost spremembe pridemo do spoznanja, ko to spremembo vidimo. Tretji stavek vnaša novo spremembo, ki ni vidna očem in ji zato ne verjamemo. Četrty stavek je v prvem delu skoraj enak drugemu in ponovi njegov argument, da verjamemo neverjetno, potem ko to vidimo. V nadaljevanju vzpostavi primerjavo med obema spremembama, iz česar izpelje možnost druge spremembe.

Justinovo misel je tako mogoče povzeti v stavek: *Če verjamete navidez tako nemogočo stvar, kot je nastanek človeka iz semena, verjemite tudi, da je mogoče vstajenje mrtvih.*

6. Sklep

Iz analize teh odlomkov se nam kot sklep ponuja ugotovitev, da se je že v drugem stoletju krščanske ere pokazalo eno temeljnih načel sholastične teologije, namreč, da je *philosophia ancilla theologiae*, načelo, ki še vedno odseva iz sedanjega kurikula teoloških študij. Že prvi filozof-kristjan je namreč znal uporabiti filozofsko "orodje" za svojo apologetično teologijo. Obstoječi topos embriogeneze, ki ni bil tuj filozofiji²², je ob novi predpostavki razodete religije in evangelija,

²² Omenjeni Filon Aleksandrijski uporabi topos embriogeneze za povsem nekaj drugega. Ker nedonošenček po sedemmesečni nosečnosti more preživeti, po osem-

dobil povsem novo okolje. Justinu služi kot podkrepitev verjetnosti skrivnostnega božjega načrta vstajenja. Kot je bila embriogeneza za stoika dokaz za neki splošni brezosebni zakon, ki nevidno deluje v vesolju in človeku, tako je postala za kristjana spodbuda za vero v osebno telesno vstajenje, ki je nepojmljivo s stoiškega stališča. Kar je stoika pripravilo samo do spoštovanja skrivnosti, ko naj bi neznanega ne zavračali zgolj zato, ker je nevidno ali nespoznavno, je za kristjana potrditev vere v večno življenje.

Seveda je na poti do polne uveljavitve načela o filozofiji v službi teologije prišlo do odstopanj v obe skrajnosti: nekateri Justinovi soapologeti in kasnejši hereziologi so znali še kako ostro napadati filozofijo, ki da je kriva za vse krive vere in pogansko zakrknjenost. Drugi Justinovi sodobniki, gnostiki, so svoje krščanstvo preveč razredčili z nekakšnim neoplatonizmom, tako da je razvednelo samo bistvo krščanstva. Kljub temu pa je trezna srednja pot Avgušтина in njegovih naslednikov pripeljala do ustreznega ovrednotenja antične modrosti in tako položila temelje srednjeveški sholastiki, s tem pa zagotovila vsaj nekolikšno kontinuiteto evropske misli od njenih zarodkov v stari Grčiji do danes. »... σμικροῦ γένουτ' ἀν σπέρματος μέγας πυθμῆν.«²³

mesečni pa ne, iz tega izpelje odličnost števila sedem (Cf. *De opif. mundi* 14,124; *Arith.* 61–62).

²³ »...lahkó da zraste iz drobnega seména čvrsto deblo.« Ajshil, *Choeif.* 203, prev. A. Sovrè.

SUMMARY

M. Špelič: THE TOPOS OF EMBRYOGENESIS IN MARC AURELIUS AND JUSTIN

After a brief presentation of both authors, contemporaries and thus heirs of a similar cultural environment, the present article analyses the topos of development of human embryo in their works. The key word in Marc Aurelius is ἐγκάλυψις, the hidden place. The topos of embryogenesis brings the emperor to the assertion that there are hidden and inaccessible procedures in the universe, that are nonetheless object of our strong conviction. He does not want to name or investigate them.

The martyr Justin on the other hand uses this topos in function of his apology. And the growth of a human embryo is paralleled with the resurrection. Basic terms such as verbs πιστεύω, δύναμαι and ἰδεῖν (to believe, to be able and to see), are closely linked and lead to the conclusion that something unbelievable yet experienced, and believed afterwards (i.e. embryogenesis) can induce us at least to a possibility of another thing, equally unbelievable but not yet experienced (i.e. resurrection).

This short analysis presented us with the first outlines of the future principle about the philosophy as an *ancilla theologiae*. The first Christian philosopher in the second century already used some philosophical materials to elaborate his theology.